

SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI „POMINIĘTE, PRZEMILCZANE, STŁUMIONE, ZATARTE W NARRACJACH XX WIEKU”

W konferencji „Pominięte, Przemilczane, Stłumione, Zatarte w Narracjach XX Wieku” – która w dniach 4–6 grudnia 2007 r. odbyła się na Uniwersytecie Warszawskim, a została zorganizowana przez Pracownię Antropologicznych Problemów Literatury i Zakład Literatury Polskiej XX wieku Instytutu Literatury Polskiej UW przy współpracy z Department of Central, Eastern and Northern European Studies, University of British Columbia oraz Department of Slavic Languages, University of Chicago – wzięli udział literaturoznawcy z Polski, Szwajcarii, Kanady i Stanów Zjednoczonych. Przedmiotem obrad, toczonych w Sali Balowej Pałacu Tyszkiewiczów-Potockich przy Krakowskim Przedmieściu 32, były problemy, jakie wynikają z ujawniania się nowych obszarów badawczych po załamaniu się paradygmatu wielkich narracji. Sięgając m.in. do badań postkolonialnych, teorii feministycznych czy queer, badacze zadali pytanie o pominięte bądź źle rozpoznane treści i znaczenia, jakie niosą ze sobą literackie przekazy oraz ich interpretacje.

Pierwsze wystąpienia dotyczyły tematów przemilczanych w dotychczasowej refleksji historiograficznej i teoretycznoliterackiej. Danuta Ulicka (UW) przypomniała sylwetkę Walentina Platonowicza Zubowa, założyciela petersburskiego Instytutu Historii Sztuki, niedocenianego prekursora formalizmu rosyjskiego. Z kolei Andrzej Karcz (IBL PAN) poruszył kwestie procesu historycznoliterackiego, roli konwencji i tradycji literackiej, stawiając tezę, że wewnętrzne prawa rządzące literaturą decydują o tłumieniu pewnych głosów i tematów. O obecnej w teoriach, wywodzących się z kręgu nowej humanistyki, dyrektywie badawczej określanej jako uprzywilejowana poznawczo pozycja ofiary mówiła Ewa Domańska (Uniwersytet A. Mickiewicza), analizując konsekwencje metodologiczne jej przyjęcia. Kształtowanie przez dyskurs modelu „idealnej ofiary”/„dobrego innego” skutkuje pewnym obezwładnieniem innego i może oznaczać odebranie mu głosu. Domańska zastanawiała się też nad performatywnym wymiarem teorii. Rozważania metodologiczne dotyczące badań historycznych podjęła również Ewa Thompson (Rice University), która omawiała problem przeobrażeń, jakie dokonały się wokół kategorii pamięci w kulturze ponowoczesnej. Autorka wskazała na pewne niebezpieczeństwa, będące konsekwencją tych przekształceń, a skłaniające do postawienia fundamentalnych dla historiografii pytań, m.in. o wspólną pamięć europejską i wpływ schematów interpretacyjnych na pisanie historii. Refleksję nad najnowszą translatoologią przyniósł referat Tomusza Bilczewskiego (UJ). Autor przypomniał, jak bardzo dekonstrukcja czy krytyka feministyczna zmieniły oblicze przekładoznawstwa, a także, w jaki sposób krytyka logocentryzmu przeformułowała myślenie o kategoriach oryginału i przekładu.

Kolejna część obrad poświęcona była stłumionym głosom historii. Bożena Karwowska (University of British Columbia) na przykładzie wspomnień lagrowych Seweryny Szmaglewskiej rozważała problem tożsamości genderowej w sytuacji granicznej. Według badaczki, wizerunki bohaterki Szmaglewskiej z jednej strony podlegały stereotypizacji w zakresie ról płciowych, z drugiej zaś wyraźnie widać, iż kobiety nie zgadzały się na całkowite „odpiciowanie” ciała, podkreślając przywiązanie do ról społecznych, jakie pełniły poza obozem. Podobnie ambiwalentnie zarysował się problem doświadczenia żydowskiego, badany przez Bożenę Shallcross (University of Chicago), która podkreślała znaczenie przedmiotu (m.in. w utworach Władysława Szlengla

i Zuzanny Ginczanki) dla maskowania i demaskowania tożsamości żydowskiej, wskazując na przesunięcia na linii własność przedmiotu – tożsamość właściciela i jej dwojaki efekt: płynności albo przeciwnie – substancjalizacji identyfikacji narodowej/etnicznej w sytuacji opresji. W kręgu tematyki żydowskiej pozostały rozważania Sławomira Buryły (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski), poświęcone pamięci o Zagładzie w prozie oraz esesistycie polskiej z lat 1949–1954. Temat ten, dotychczas pomijany w refleksji badawczej, okazuje się mieć dość pokazną reprezentację w literaturze tego okresu. Jak twierdzi Buryła, jest to jednak obecność na specjalnych warunkach: wątki dotyczące Zagłady pojawiają się jedynie na marginesie opowieści, a traktowane bywają przeważnie instrumentalnie.

Kolejni referenci przyjrzeni się literaturze powojennej i jej dzisiejszej recepcji. Nieobecna w dyskursie po 1989 r. dokładniejsza refleksja na temat literatury lat 80. XX w. była tematem rozważań Anny Nasילוskiej (IBL PAN). Badaczka uwidoczniała polaryzację i schematyzację w ocenie dorobku epoki nazwanej w 1990 roku „czarną dziurą”, próbując „odkleić” polityczną gębę utworom/pisarzom dzięki przedstawieniu uwikłań związanych z uwarunkowaniami politycznymi i postulując nowe odczytanie literackiego dorobku lat 80. Podobne konkluzje na temat oceny literatury PRL-u w rzeczywistości społeczno-politycznej po roku 1989 wysnuł Jerzy Jarzębski (UJ), sprzeciwiający się wyraźnemu zdominowaniu sfery kultury przez politykę. Według niego, niedostatecznie doceniono wiele tekstów awangardowych pod względem formalnym, dlatego że nie poddawały się jednoznacznej klasyfikacji ze względu na identyfikację polityczną. O tym, że warto na nowo przyrzeć się niektórym zapoznanym pozycjom literatury powojennej, mówił także Andrzej Zieniewicz (UW), przywołujący pisarstwo Stefana Kisielewskiego. Według badacza, autor *Sprzysiężenia* odkrywa przed czytelnikami osobliwe sekrety PRL-owskiej władzy lat 60. i głębokie motywacje rządzących.

Nad tym, jakimi językami mówi milcząca większość i w jaki sposób odnosi się ona do nowych i n n y c h naszej kultury, zastanawiał się Przemysław Czapliński (Uniwersytet A. Mickiewicza). Badacz omawiał zagadnienie formowania się tożsamości różnych grup społecznych po 1989 roku, co po raz kolejny każe przemyśleć konsekwencje zmiernych paradygmatu romantycznego, tym razem w aspekcie społecznym.

Drugi dzień konferencji rozpoczęły refleksje wokół dyskursu postkolonialnego. Referaty Germana Ritza (Uniwersytet w Zurychu) i Hanny Gosk (UW) dotyczyły możliwości zastosowania wypracowanych przez krytykę postkolonialną pojęć i metod do badań nad literaturą polską. Ritz mówił o trudnościach wiążących się z próbami wpisania polskiej narracji w ramy postkolonialnego dyskursu i zaproponował użycie jego narzędzi jedynie jako pomocniczych. Z kolei Hanna Gosk zasygnalizowała konieczność krytycznego potraktowania założeń krytyki postkolonialnej i potrzebę ich przeformułowania, by mogły służyć interpretacji literatury polskiej. Ritz w swoim wystąpieniu przytoczył przykłady z literatury pisanej po II wojnie światowej, podejmujące tematykę kresową, zaś Gosk zanalizowała palimpsestowe powikłanie dyskursu imperialnego, kontr-dyskursu i dyskursu post-zależnościowego w prozie Tadeusza Konwickiego. Z kolei Dorota Kołodziejczyk (Uniwersytet Wrocławski) przyjrzała się pojęciu realizmu magicznego w kształcie, jaki przyjmuje ono we współczesnej postkolonialnej krytyce anglojęzycznej. Badaczka zaproponowała, by traktować je jako zbiór pewnych technik narracyjnych, zmierzających do ukazania w literaturze wielowarstwowości dziedzictwa przeszłości i wykorzystywać do reinterpretacji dzieł palimpsestowych. Wystąpienia Aleksandra Fiuta (UJ) i Piotra Millatiego (Uniwersytet Gdański) dotyczyły wizji Europy Środkowej, obecnych w najnowszej literaturze. Pierwszy z badaczy starał się dociec, skąd bierze się popularność tego pojęcia i jakie są kryteria przynależności do tego obszaru. Z kolei Millati mówił o sposobie, w jaki Stasiuk tworzy nową mitologię Europy Środkowej, opartą na apologii niedoskonałości, opóźnienia cywilizacyjnego, dowartościowaniu tych aspektów rzeczywistości, które z perspektywy Zachodu mogą uchodzić za patologiczne. Kwestię tożsamości podjęła także w swoim wystąpieniu Tamara Trojanowska (University of Toronto), odnosząc ją do sposobów konstruowania postaci w młodej polskiej dramaturgii. Badaczka zastanawiała się, jak ujawniają się głosy budujące tożsamość nowych grup społecznych, nieobecnych w literaturze przed przełomem 1989 roku, a także nad rolą krytyki literackiej i teatralnej w kształtowaniu się tych głosów.

Przemilczanym dotąd w refleksji nad historią kultury polskiej „wstydom i udrekom” poświęcono następne wystąpienia i dyskusje. O poszukiwaniu indywidualnej i poetyckiej tożsamości przez Czesława Miłosza, o dyskomforcie związanym ze świadomością bycia kolonizowanym i o ucieczce przed nacjonalizmem opowiadała Irena Grudzińska-Gross (Boston University). O innym autorze, którego część współczesnych uznawała za obcego, o Stanisławie Brzozowskim opowiadała Ewa Paczoska (UW). Autor *Legendy Młodej Polski* zaprezentowany został jako pierwszy intelektualista, który zdiagnozował kulturę polską w kategoriach stłumienia. Paczoska rekonstruowała jego tezy dotyczące szczególnie wpływowych w naszej kulturze wzorców, głównie romantycznych, a także funkcjonujących w niej mechanizmów cenzurowania tego, co obce/odmienne. Temat przemilczania rozmaitych treści w literaturze polskiej podjął również w swoim wystąpieniu Eugeniusz Czapelewicz (UW), którego rozważania koncentrowały się wokół zagadnień najistotniejszych dla polskiej tożsamości wspólnotowej, takich jak tworzenie spójnego obrazu przeszłości i rola obecności uczucia wstydu powracającego w przekazach literackich.

W kolejnej części obrad zastanawiano się nad literackimi reprezentacjami trudnych doświadczeń związanych z relacjami rodzinnymi, a także kondycją kobiety i odmienca. O ukrytym i nierozpoznanym w badaniach literackich obszarze szczególnie bolesnego doświadczenia – o krzywdzie dziecka – mówiła Danuta Danek (IBL PAN), sięgająca po metody wypracowane przez psychoanalizę. Danek postulowała przyjrzenie się bliżej problemowi krzywd doznawanych w dzieciństwie, a dzięki temu odzyskanie nieistniejących w świadomości literaturoznawczej faktów biograficznych, dzieł literackich czy ich istotnych warstw znaczeniowych. W swoim wystąpieniu badaczka przywoływała m.in. twórczość Adama Mickiewicza i Stanisława Morawskiego. Inne „niedoprezentowane” w literackich przekazach doświadczenie to omawiane przez Małgorzatę Czermińską (Uniwersytet Gdański) narodziny. Zastanawiając się nad przyczyną braku adekwatnego języka do wypowiedzenia rodzenia/przygotowywania do narodzin, Czermińska przyjrzała się próbom opisanego doświadczenia ciąży i porodu w utworach Zapolskiej, Kuncewiczowej, Tokarczuk, Nasiłowskiej, Brach-Czajny i Gretkowskiej, a na ich podstawie starała się ustalić możliwe paradygmaty. W referacie Joanny Niżyńskiej (Harvard University), powołującej się przede wszystkim na teorię Judith Butler, powrócił problem tożsamości i jego i sposobów jej manifestowania się w tekstach literackich. Według Niżyńskiej, Białoszewski destabilizuje normatywną codzienność, zaciera stałe identyfikacje gender i umyka usidlającym „ja” manifestacjom seksualności. Tworzy zatem własną normę – queer i własną formę – życiopisanie poza autobiograficznym paktem, będące nieustającym *performance* tożsamości.

O tym, co zapisane i niezapisane w *Dziennikach* Marii Dąbrowskiej, opowiadał Paweł Rodak (UW). Badacz pokazywał, jak rozmaite techniki diarystyczne, za pomocą których treści dotyczące zarówno doświadczeń osobistych, jak i uwarunkowanych historią zostają wyeliminowane, zaś wiedza czytelników o autocenzurze diarysty buduje sens utworu literackiego. Zagadnieniem związanym ze stosowaniem strategii pisarskiej zajmował się też Tomasz Wójcik (UW), który zastanawiał się, jakie konsekwencje ma umieszczenie przez Tadeusza Różewicza kopii rękopisów własnych utworów w tomach poetyckich. Wójcik rozważał też kwestię statusu rękopisu jako przedmiotu refleksji literaturoznawczej oraz roli badań rękopisów w procesie interpretacji.

Końcowe wystąpienia poświęcone były problematyce nieobecności głosu kobiet w refleksjach badawczych nad eseistyką, historiografią i filmem. Roma Sendyka (UJ) zastanawiała się nad powodami nieobecności w krytyce literackiej pojęcia „eseju kobiecego” pomimo zauważalnych, m.in. w eseistyce Virginii Woolf, Susan Sontag, Annie Dillard, Hannah Arendt, cech odróżniających od typowego „męskiego” pisarstwa. Sendyka stwierdziła, że, być może, marginalizacja eseistyki kobiecej w recepcji krytycznej jest wynikiem „sfalszowania” jej genderowej formy. Alicja Kusiaak-Brownstein (University of Michigan) dokonała zaś krytycznej oceny polskiej historiografii poruszającej problematykę kobiecą. Autorka uznała, że po przełomie 1989 roku, który m.in. doprowadził do istotnych zmian w zakresie metodologii badań historycznych, historia kobiet ujęta została w paradygmat narodowo-niepodległościowy. Badaczka zwróciła uwagę na konieczność przyswojenia przez historiografię polską teorii feministycznych, stwarzających podstawy do reinterpretacji różnych wątków polskich dziejów. We wspólnym wystąpieniu Justyna Beinek (Indiana University) i Jessie Labov (Stanford University) analizowały obraz

kobiety we współczesnym kinie polskim. Autorki zdecydowały się na wskazanie trzech modelowych postaci: bohaterki *Człowieka z marmuru* Wajdy, *Psów* Pasikowskiego i *Jasminum* Kolskiego, które, według nich, stanowią projekcję patriarchalnych wzorców kobiecości, przejętych często wprost z kultury masowej.

Wypowiedziom referentów towarzyszyły liczne komentarze i dyskusje, wzbogacające treści zaprezentowane w wystąpieniach.

ANNA MACH, MICHAŁ BANDURA

V KONFERENCJA AKSJOLOGICZNA: „PRAWDA W LITERATURZE” ZORGANIZOWANA PRZEZ KATEDRĘ TEORII LITERATURY KUL

Lublin, 4–6 października 2007 r.

Zestawienie obok siebie pojęć „prawda” i „literatura” uruchamia u współczesnego literaturoznawcy ciąg skojarzeń wyznaczanych przez dwa główne kręgi problemowe. W pierwszej kolejności pojawia się, jak można sądzić, zagadnienie statusu poznawczego interpretacji, spór wokół problematyki: czy – i na ile – kategorię prawdziwości możemy odnosić do odczytań dzieł literackich, a więc nie tyle „prawda w literaturze”, co „prawda w badaniach literackich”. Jeśli powyżej pada stwierdzenie, że ta sfera zagadnień nasuwa się w pierwszej kolejności, wynika to z faktu, że zagadnienie prawdziwości interpretacji i związana z nim kwestia interpretacyjnej swobody, bądź jej ograniczeń, stanowi jeden z najważniejszych, najbardziej absorbujących nurtów refleksji w literaturoznawstwie poststrukturalnym. Problematyka tak usytuowanej prawdy znalazła swe miejsce jako jeden z kręgów badawczych w ramach IV konferencji aksjologicznej w 2001 roku („Aksjologiczne Aspekty Teorii Interpretacji”).

Drugi krąg problemowy, powiązany z poprzednim, ale też wyraźnie odrębny, to kwestia prawdy w literaturze, z którą wiąże się korpus takich zagadnień, jak: czy i w jaki sposób prawda jest obecna w tekście literackim, jakie odmiany tego pojęcia zastosować można odnośnie do literatury, jak wpisuje się ona w strukturę dzieła literackiego, lub też: prawda jako norma, zasada twórczości literackiej, czy z drugiej strony: prawda jako norma czytelniczych oczekiwań i kryterium wartościowania literatury.

Przede wszystkim tej właśnie sferze zagadnień, znacznie słabiej obecnej w dzisiejszym dyskursie literaturoznawczym, poświęcona była V konferencja aksjologiczna pt. „Prawda w literaturze”, przygotowana przez Katedrę Teorii Literatury KUL, która odbyła się w Lublinie w dniach 4–6 października 2007 roku, gromadząc prawie pół setki uczestników, głównie z Gdańska, Lublina, Łodzi, Poznania, Warszawy i Szczecina. Konferencja miała też swój wymiar okolicznościowy, została zorganizowana z okazji 80. rocznicy urodzin Profesora Stefana Sawickiego, który to właśnie dokładnie przed ćwierćwieczem (1982) zainicjował cykl konferencji aksjologicznych i serię wydawniczą *Literatura w kręgu wartości*. Był też redaktorem dwóch pierwszych tomów pokonferencyjnych – z założenia interdyscyplinarnych – które wprowadziły i ugruntowały problematykę aksjologiczną w świadomości polskiego literaturoznawstwa, a więc: *O wartościowaniu w badaniach literackich*, wspólnie z Władysławem Panasem (Lublin 1986) oraz *Problematyka aksjologiczna w nauce o literaturze*, wspólnie z Andrzejem Tyszczykiem (Lublin 1992). W ramach wspomnianej serii wyszły także dwa kolejne tomy: *Interpretacje aksjologiczne*, pod red. W. Panasa i A. Tyszczyka (Lublin 1997) oraz *Wartość i sens. Aksjologiczne aspekty teorii interpretacji*, pod red. A. Tyszczyka, E. Fiały i R. Zajączkowskiego (Lublin 2003). Tom *Prawda w literaturze* został zapowiedziany jako następny w serii. Akcentem związanym z okolicznościowym aspektem konferencji było przedstawienie Teatru NN w Ośrodku Brama Grodzka oraz bankiet na cześć profesora Sawickiego w kawiarni „Brama”. Oba miejsca, dodajmy, są mocno związane z nieżyjącym już profesorem Władysławem Panasem.

Jeśli pytać o rodowód zagadnienia prawdy w literaturze na gruncie polskiej – i nie tylko – teorii literatury, przywołać trzeba doniosłą koncepcję quasi-sądów sformułowaną przez Romana Ingardena w książce *O dziele literackim* (1931) oraz dyskusję, która się wokół niej toczyła, zwłaszcza po wydaniu polskiego przekładu w roku 1960, a której wynikiem było wykształcenie się wielu istotnych ujęć problemu w pracach badaczy, takich jak Waclaw Borowy, Henryk Markiewicz, Jerzy Pelc, Katarzyna Rosner, Władysław Stróżewski czy Jerzy Ziomek. Nic więc dziwnego, że w blisko pięćdziesięciu referatach, które zostały zaprezentowane podczas konferencji, postać polskiego fenomenologa była przywoływana bodaj najczęściej. Ingarden dla części referentów stał się głównym bohaterem ich wystąpień, dla innych jego koncepcja prawdziwości literatury potraktowana została jako punkt odniesienia, pozytywny lub negatywny, dla prezentacji własnych poglądów. Tak było chociażby w przypadku wystąpienia Stefana Sawickiego („Uwagi o «prawdziwościowej interpretacji» literatury”) który w dialogu z ustaleniami Ingardena oraz w wyraźnym nawiązaniu do artykułu Władysława Stróżewskiego *O prawdziwości dzieła sztuki. Prawdziwościowa interpretacja dzieła sztuki literackiej* (1978), nakreślił własną koncepcję relacji dzieła literackiego do prawdy, opierającą się na zasadzie szczególnie rozumianej aluzyjności. Sawicki, nie negując samej istoty koncepcji quasi-sądów, polemizuje z Ingardenem na dwóch polach: po pierwsze, twierdzi, nie wszystkie zdania utworu literackiego trzeba traktować jako quasi-sądy, niektóre wypowiedzi, opatrzone autorskim znakiem asercji, mogą być traktowane jako sądy *sensu stricto*. Drugim, ważniejszym chyba kierunkiem polemiki jest próba przezwyciężenia hermetyczności świata przedstawionego wobec rzeczywistości pozaliterackiej, którą cechuje ujęcie Ingardenowskie. Zachowując tezę o autonomii świata literackiego, Sawicki wskazuje jednak na możliwości jej przekroczenia: oparta na analogii cech, struktur, relacji aluzyjność okazuje się uzasadnieniem prawdziwości dzieł o fikcyjnym charakterze, tekst „aluduje” do świata wobec siebie zewnętrznego – i w ten sposób stwierdza coś o rzeczywistości.

Bardzo ciekawe zestawienie stworzyły dwa referaty poświęcone w całości Ingardenowi. Zasadnicza konkluzja tekstu wygłoszonego przez Katarzynę Rosner została zawarta w samym tytule wystąpienia: „Ingardenowska koncepcja dzieła literackiego: jej doniosłość i jej anachroniczność”. Badaczka, która w dyskusji wyznała, że poczuwa się do miana uczennicy Ingardena, opisuje jego warstwowy model dzieła literackiego jako ważny, ale jedynie historycznie, nie dający się już obronić w świetle ustaleń współczesnego literaturoznawstwa. Z kolei Łukasz Wróbel w referacie „Filozofia literatury Romana Ingardena, czyli o cyrkularności konkretyzacji i niedookreśloności tzw. «prawdy» w literaturze” podjął te wątki dzieła fenomenologa, które przez jego poprzednich komentatorów były w gruncie rzeczy przemilczane; mowa tu o kategorii skrótów perspektywiczno-czasowych. Odniesienie tejsze kategorii do uwag filozofa dotyczących natury procesu oraz modusów czytania, modyfikuje dotychczasowe rozumienie prezentowanej przez niego koncepcji quasi-sądów, lektury i konkretyzacji. Wynikiem tego jest m.in. odwrócenie relacji między dziełem a konkretyzacją; samo dzieło jawi się jako coś nieuchwytnego, do czego nie da się dotrzeć, zacząć więc trzeba od opisu doświadczenia konkretyzacji, która – w związku z dynamicznym charakterem uchwytywania kolejnych warstw dzieła, jako konsekwencją działania skrótów, nie może być nadal ujmowana w kategoriach statycznego wytworu, przeciwnie – stanowi ruchomą, wielopoziomowo dynamiczną strukturę.

Wśród zaprezentowanych przez trzy dni niemal pięćdziesięciu referatów wyróżnić można było, najogólniej rzecz ujmując, dwie grupy tekstów: stricte teoretycznoliterackie odczyty, ujmujące zagadnienie prawdy w literaturze, oraz teksty o nachyleniu często historycznoliterackim, które podejmowały zagadnienie rozmaicie rozumianej prawdy w konkretnych utworach, programach artystycznych wybranych pisarzy, bądź też w określonych nurtach literackich. Drugi z wymienionych korpusów odczytań został przez organizatorów podzielony na odrębne sekcje, opatrzone własnymi tytułami: 1. „W stronę współczesności” (tu referaty poświęcone zagadnieniu prawdy w odniesieniu do twórczości m.in. Peipera, Lieberta, Miłosza, Herberta, Gombrowicza, Odojewskiego, Lema, Parnickiego wygłosili J. Grądział-Wójcik, T. Garbol, A. M. Szczepan-Wojnarska, M. Ołdakowska-Kuflowa, W. Durkalewicz, D. Kudelska, E. Fiała, W. Tomaszewska, R. Zajączkowski, M. Dajnowski, M. Borkowska, M. Nowak. 2. „Od świadectwa do kreacji” (teksty podejmujące m.in. zagadnienie prawdy, kłamstwa i fikcji w formach autobiograficznych –

D. Szczukowski, B. Przymuszała, P. Rodak, A. Fitas, M. Adamiak). 3. „W perspektywie tradycji” (Goethe, św. Jan od Krzyża, Norwid, Sienkiewicz, Dostojewski w odczytach A. Grzegorzcyk, W. Torunia, M. Saganiak, A. Skały, D. Jewdokimow). 4. „Genologia i krytyka” (problematyka prawdy w określonych gatunkach literackich oraz w krytyce literackiej – M. Kraska, I. Pięta, S. Panek, J. Musiał).

Korpus referatów, obejmujący teksty teoretyczne, przyniósł różnorodne ujęcia zagadnienia prawdy rozpatrywanej w rozmaitych perspektywach i metodologiach, nie tylko literaturoznawczych. Otwierające konferencję wystąpienie Tadeusza Szubki zawierało syntetyczne omówienie stanowisk wobec prawdy we współczesnym dyskursie filozoficznym („Między minimalizmem a pluralizmem. Z najnowszych dyskusji filozoficznych o prawdzie”), z kolei jeden z zamykających całe wydarzenie referatów, autorstwa Elżbiety Wolickiej, poświęcony był rozpatrywaniu miejsca prawdy w filozofii Paula Ricouera („Kłopoty z prawdą w hermeneutyce Paula Ricouera”). Ta filozoficzna kłamra spajała szereg wystąpień, w których filozofia przenikała się z narzędziami filologii. „Prawdzie” w ujęciu konstruktivistycznym poświęcony był referat Erazma Kuźmy „Konstruowanie prawdy dzieła literackiego”. Cudzystów, którym opatrzyc należy tu to pojęcie wynika z faktu, że – jak twierdzi badacz – zasadnie jest mówić o tak zwanej prawdzie dzieła literackiego, nie zaś o prawdzie w dziele literackim, ta bowiem zawsze okazuje się konstruktem, jest wytwarzana, nie należy do epistemologii, lecz do działania komunikacyjnego. W zbliżonym, choć mniej nieco radykalnym duchu, należało rozumieć wnioski płynące z wystąpienia Jarosława Płuciennika i Leszka Karczewskiego. Stanowisko badaczy, wyrażone tytułem „Prawda w literaturze to może być tylko prawda pragmatyczna” stanowić miało, wedle słów prelegentów, próbę odnalezienia trzeciej drogi między obiektywizmem a skrajnym subiektywizmem – w kierunku intersubiektywności. Prawda czy efekt prawdy? – to pytanie wyznaczyło problematykę podjętą przez Michała Januszkiewicza („Prawda czy efekt prawdy (nie tylko) w literaturze”). Autor przeciwstawił tradycyjne ujęcia problemu (Ingarden, Ziomek) koncepcjom wypracowanym w obrębie myśli poststrukturalnej, by dojść do konkluzji: „prawda w literaturze nie ma mocy prawdy logicznej, jest ona zawsze wmiieszana w fikcję”.

Wstępny zarys własnego rozumienia prawdy literatury, w którym kluczowe miejsce zajęła kategoria analogii, zawarł w swoim wystąpieniu Andrzej Stoff. Anna Martuszevska podjęła nowy w zasadzie wątek w refleksji teoretycznej, a mianowicie próbę aplikacji teorii światów możliwych do ujęć literackiej teorii prawdy („Prawda i możliwość. O ujęciu literackiej teorii prawdy za pomocą teorii światów możliwych”). Andrzej Tyszczyk skonstruował swój na poły eseistyczny tekst („Prawda w literaturze. Między logiką a etyką”) na podstawie dwóch odczuć autora określających jego postrzeganie statusu prawdy w literaturze: pierwszego, że pojęcie prawdy jest z literaturą związane luźno, zawsze podrzędnie i dopełniająco wobec warstwy artystycznej dzieła; drugiego, że nie sposób negocjować odczuwalnego w przypadku niektórych dzieł, jak np. analizowanego przez badacza poematu Ichhaka Kacnelsona, silnego ich związku z rzeczywistością, orzekania przez nie czegoś, co chciałoby się nazwać prawdą, której status jawi się bardziej jako moralny niż poznawczy.

O zagadnieniu prawdy powieściowej w odniesieniu do dyskursu szeroko rozumianej antropologii literatury (m.in. Auerbach, Girard, Bachtin) mówił Rafał Koschany („Między prawdą powieściową a nauką fikcją. Problemy antropologii literatury”). Retorykę pominięcia i przemilczenia w relacji do prawdy literatury analizował na przykładzie *Sonetów krymskich* Mickiewicza i *Lalki* Prusa Dariusz Skórczewski, wskazując w konkluzjach na zasadność wykorzystywania narzędzi krytyki postkolonialnej do badania literatury polskiej. Pełen swady tekst, opatrzony tuż przed wystąpieniem autora nowym w stosunku do zgłoszonego tytułem: „Między «realem» a «wirtualnym». Cóż jest prawda?” wygłosił Marek Adamiec. W optyce autora rzeczywistość wirtualna unieważnia w gruncie rzeczy rozróżnienie między prawdą a fikcją, gdyż kreuje świat, w którym wszystko może okazać się prawdziwe, jeśli taka jest wola jego użytkowników. Sławomir Buryła w referacie „Prawda i stosowność w literaturze Holocaustu” wskazywał na fakt, iż zarówno prawda jak i stosowność uwikłane są w zagadnienie wyjątkowości Shoah, które sprawia, że żadne świadectwo Zagłady nie może rościć sobie prawa do bycia „całą prawdą”, może być traktowane jedynie jako jedna z wielu prób przybliżenia, zrozumienia tego zdarzenia.

Nie ma więc, dowodził badacz, jednej prawdy o Holocaustcie, jest ich wiele, nie są one sprzeczne, ale wzajemnie się uzupełniają.

Wśród tej wielości stanowisk, problematyki i perspektyw badawczych można było zaobserwować pewien podział, dość wiernie zresztą odzwierciedlający sytuację, jaka panuje we współczesnym literaturoznawstwie, zarówno w odniesieniu do, oddzielonych tu wcześniej, zagadnień związanych z problematyką prawdy w literaturze, jak też prawdy w badaniach literackich. Wyraził się ów podział, mówiąc najogólniej, w mniej lub bardziej uzewnętrznionej sympatii do określonej historycznie koncepcji prawdy: jej wariantu klasycznego, bądź też rozmaitych koncepcji nieklasycznych. Myślenie o prawdzie w literaturze w kategoriach *adequatio intellectus et rei* zbliża referaty choćby Stefana Sawickiego, Andrzeja Stoffa, Tadeusza Szubki, Andrzeja Tyszczyka, Elżbiety Feliksiak, Marka Adamca. Z kolei prawdę literatury rozumianą jako pewien konstrukt, o którego kształcie przesądza konkretny odbiorca, można potraktować jako wspólną myśl wystąpień Erazma Kuźmy, Jarosława Płuciennika, Leszka Karczewskiego, Michała Januszkiewicza.

Można chyba stwierdzić, że konferencja zrealizowała cele, jakie założyli sobie organizatorzy. Wielość odczytów pozwoliła na wszechstronne rozpatrzenie funkcjonowania w różny sposób ujmowanej prawdy w określonych metodologiach literaturoznawczych, nurtach literackich, kręgach genealogicznych czy też poetykach poszczególnych autorów. Także źródłowa dla tej tematyki koncepcja Ingardena okazała się wciąż podatna na różne odczytania i chyba przedwcześnie odesłana do lamusa. Pozostaje mieć nadzieję, że dorobek V konferencji aksjologicznej doczeka się, podobnie jak miało to miejsce w latach wcześniejszych, edycji książkowej.

ŁUKASZ NIEWCZAS

KONFERENCJA „OBLICZA NARCYZA: OBECNOŚĆ AUTORA W DZIELE”

W dniach 17–19 października 2007 r. odbyła się w Krakowie międzynarodowa konferencja naukowa „Oblicza Narcyza: Obecność Autora w Dziele” organizowana przez Katedrę Komparatystyki Literackiej Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego. Badacze z ośrodków naukowych w Polsce i za granicą – literaturoznawcy, językoznawcy, teatrologi, filozofowie, muzykolodzy, historycy sztuki – rozmaicie odczytali postawiony w tytule konferencji problem, wskazując nie tylko na artystyczne nawiązania do mitu Narcyza i związanych z nim motywów zwierciadła, echa, odbicia, ale także na kwestię autotematyzmu, podmiotowości dzieła – ukrywania bądź eksponowania autorskiego „ja”.

W referatach zaprezentowanych w pierwszej części sesji zarysowały się najważniejsze związane z jej tematem zagadnienia. W otwierającym obrady wystąpieniu „Literary writers’ reflections about the writing self’s presence in his/her text” Monika Schmitz-Emans (Bochum) skupiła się na szczególnym przypadku refleksji autora nad własną twórczością, jakim jest wykład o poezji (Ingeborg Bachmann, Ernesta Jandla, Paula Nizona i Oskara Pastiora). Badaczka wskazała na zróżnicowany i niejednoznaczny charakter strategii autokreacyjnych tego typu wypowiedzi, których ważnym elementem jest rzeczywista obecność zarówno autora, jak i słuchaczy, a które stają się „refleksyjnym aktem” pozwalającym, jak u Lacana, na ukonstytuowanie tożsamości. Z kolei Kazimierz Korus (Kraków) w wystąpieniu „Narcyz i Plotyn: od Piękna ku Pięknu” zajął się funkcją mitu Narcyza w dyskursie filozoficznym. Skupione wokół zagadnień narracji i obrazowania rozważania nad przynależnością gatunkową *Enead* Plotyna pozwoliły badaczowi wykazać, w jaki sposób obraz samobójczej śmierci Narcyza stawał się punktem wyjścia do rozważań nad Pięknem doskonałym. Andrzej Boroński (Kraków) natomiast, wychodząc od analizy emblematu LXIX *Emblematum liber* Alcatusa, pokazał przemiany problemu „miłości własnej” i jej filozoficzne uwarunkowania w literaturze szesnastowiecznej. W wystąpieniu „*Sadźmy przyjaciela, różę* czyli o optymizmie” Maria Korytowska (Kraków) postawiła pytanie o możliwości badania biografii i osobowości autora w jego tekstach. Problem ten doprowadził autorkę do

rozważań nad ideą długiego trwania, którą uznała ona za jedną z ważniejszych koncepcji romantyzmu, oraz nad właściwym tej epoce personalistycznym rozumieniem optymizmu. W kolejnym referacie – „Odbicia i powtórzenia. Młodopolski *traktat o Narcyzie*” Anna Czabanowska-Wróbel (Kraków) poddała analizie motywy odbicia, cieni, zwielokrotnień w dziełach Leopolda Staffa i Bolesława Leśmiana. Autorka ukazała, w jaki sposób te związane z mitem Narcyza motywy stają się jednocześnie pretekstem i narzędziem młodopolskiej (a także późniejszej) refleksji na temat prawdy i złudy, tożsamości, twórczości i podmiotowości. Problem tożsamości postawiła w centrum swojego referatu także Hana Voisine-Jechova (Paryż), która zajęła się literaturą XX w. Badaczka wskazała wywodzące się z mitu Narcyza motywy, takie jak sobowtórność i metamorfoza, które dla Kafki, Musila czy Dostojewskiego stały się sposobami wyrazu „indywidualnego przeżycia jednostki wyjątkowej”.

Pozostałe referaty można podzielić na kilka grup w zależności od przyjętej w nich perspektywy badawczej. Większość zaproszonych do udziału w konferencji gości stanowili historycy literatury, którzy skupili się na kwestii sposobów ujawniania obecności autora w dziele literackim. Katarzyna Mroczkowska-Brand (Kraków) w wystąpieniu „Don Kichote – Narcyz, Cervantes – anty-Narcyz (Cechy narcystyczne Don Kichota, bohatera i czytelnika romansów rycerskich, a anty-narcystyczne strategie narracyjne Cervantesa jako autora)” skupiła się na wskazanej w tytule referatu strategii narracyjnej, której ważny element stanowi ironia. Rozważania te stały się podstawą do refleksji na temat obecności Cervantesa w jego arcydziele.

Ważny blok stanowiły referaty poświęcone literaturze i kulturze XIX w. Jacek Brzozowski (Łódź), analizując autografy liryków lozańskich Adama Mickiewicza, zwrócił uwagę, iż wynikające z ich brulionowego charakteru cechy zapisu: dukt pisma, układ tekstu, omyłki, poprawki, redakcje alternatywne mogą posłużyć jako tropy dookreślające obraz poety z ostatniego okresu twórczości. Natomiast referat Michała Kuziaka (Słupsk) dotyczył śladów biograficznych pozostawionych przez Mickiewicza zarówno w jego paratekstach, jak i w jego dziełach literackich od *Dziadów* po prelekcje paryskie. Kwiryna Ziembka (Gdańsk) w wystąpieniu „Juliusz Słowacki w *Podróży do Ziemi Świętej z Neapolu* i w *Beniowskim*” zarysowała problem związków podmiotu tekstowego i postaci bohaterów obu poematów z „ja” empirycznym Słowackiego, wskazując na rolę tych strategii autobiograficznych w kształtowaniu obrazu siebie w dalszej twórczości poety. Słowackiego dotyczył również odczyt Michała Masłowskiego (Paryż), który powrócił do znanego liryku *Smutno mi, Boże!...*, podkreślając jego indywidualistyczny i autotematyczny charakter. Badacz przedstawił także główne problemy napotykanego tłumacza *Hymnu* i zaprezentował własny przekład wiersza na język francuski. Z kolei Norwidowi poświęcony był referat Agnieszki Ziółowicz (Kraków), która dowiodła, iż teoria dramatu stała się dla tego twórcy filozofią życia – formą świadomości. Badaczka omówiła kreacje protagonistów-poetów w formach dramatycznych Norwida i ukazała ich znaczenie w planie samego tekstu, w strukturze podmiotowości, na płaszczyźnie autobiograficznej, w planie estetycznym, ideowym i filozoficznym. Iwona Węgrzyn (Kraków) zajęła się zagadnieniem gry z własną biografią w twórczości literackiej oraz pamiętnikarskiej Ludwika Szyrmera. Badaczka rozważała kwestię tożsamości fikcyjnych – acz obdarzonych rysami biografii autora – bohaterów jego prozy. Zajęła się także problemem obecności w tekstach pisarza Eleonory Szyrmer, której imieniem podpisywał swoje dzieła. Natomiast Magdalena Siwiec (Kraków), analizując wczesny poemat Narcyzy Żmichowskiej *Szczęście poety*, podjęła kwestię tożsamości romantycznego podmiotu, który w utworze przedstawia się jednocześnie jako poeta i jako kobieta, a w efekcie dzięki poezji przekracza podmiotowe uwarunkowania. Twórczością kobiecą zajęła się również Iwona Puchalska (Kraków), którą interesował problem improwizacji jako specyficznej formy podawczej, wymagającej fizycznej obecności autora. Przedmiotem referatu był fenomen Jadwigi Łuszczewskiej-Deotymy, odzwierciedlający postromantyczne sposoby myślenia o poezji i roli poety. Podobnych kwestii dotyczyło wystąpienie Elżbiety Nowickiej (Poznań), która skupiła się na zagadnieniu wykonawstwa w kulturze romantycznej. Badaczka rozważyła zależności łączące autora, wykonawcę, improwizatora z dziełem, wskazując na światopoglądowe, etyczne i estetyczne implikacje tych relacji.

Kontekst europejski badanej problematyki wprowadziły odczyty dotyczące literatury francuskiej. Barbara Sosień (Kraków) zajęła się stanowiącym dominantę tematyczną i oś konstrukcyjną wielu tekstów Théophile'a Gautiera motywem autokontemplacji bohatera przed lustrem. Różne przypadki spotkania ze zwierciadlanym odbiciem zostały ukazane jako ważny element w procesie kształtowania się Gautierowskiego bohatera. Końca XIX w. z kolei dotyczyło wystąpienie „La ville-miroir: une réflexion sur l'art” Joëlle Prunaud (Lille), która zwróciła uwagę, iż *fin de siècle* często odwoływał się do mitu Narcyza, „by zastanowić się nad sobą”. W tym kontekście badaczka osadziła refleksję na temat miasta-zwierciadła w twórczości literackiej Georges'a Rodenbacha, Maurice Barrès'a, oraz malarskiej Fernanda Khnopffa, dowodząc, że w urbanistycznym przekształceniu Owidiuszowego mitu symboliści poszukiwali odpowiedzi na pytanie o istotę piękna.

Tytułowe zagadnienie sesji okazało się bardzo istotne dla literatury XX w., czego dowodziły poświęcone pisarstwu tego okresu wystąpienia często o charakterze porównawczym. Olga Płaszczewska (Kraków) zajęła się strategiami autokreacyjnymi w biografii i twórczości Gabriela D'Annunzio. Badaczkę interesowały sposoby kształtowania przestrzeni jako środka autoekspresji i samookreślenia zarówno samego włoskiego twórcy, jak i postaci świata przedstawionego jego powieści. Natomiast wystąpienie Doroty Wojdy (Kraków) stanowiło lekturę porównawczą liryków Bolesława Leśmiana i Sylwii Plath, ukazujących podmiotowość odbitą w lustrze, rozdwojoną. Badaczka analizowała wiersze jako dialog różnych osobowości twórczych, światopoglądów, poetyk, obracający się wokół pytania o istotę kobiecej tożsamości. Z kolei przedmiotem referatu Brigitte Gautier (Lille) były utwory Zbigniewa Herberta i Paula Valéry'ego. Badaczka, analizując ewolucję motywu Narcyza w twórczości obu poetów, zwróciła uwagę na znaczenie historii młodzieńca dla ich rozważań estetycznych, w których mit Narcyza jawił się jako swoista anty-formuła własnej twórczości. Poezji dotyczyło także wystąpienie Marcina Całbeckiego (Gdańsk) „«a wszystko to ty». Narcyzym Czechowicza”. Badacz określił cechy modelu miłości narcystycznej zawartego w *Metamorfozach* Owidiusza i w *Przemianach* lubelskiego poety, uznając, iż zasadniczy kontekst dla lektury wiersza stanowi Schopenhauerowska interpretacja podmiotowości. Liryką Tadeusza Różewicza natomiast zajął się Tomasz Kunz (Kraków), który dostrzegł w dziele poety intencję scalającą, „projekt tożsamościowej integracji podmiotowej”, zgodnie z którym tekst stanowić ma obiekt umożliwiający twórcy odnalezienie zewnętrznego obrazu siebie. Z kolei referat Marcina Wołka (Toruń) dotyczył najbardziej jawnego z literackich środków wskazania na autora w tekście, jakim są sygnatury imienne. Autor zajął się przywołaniem nazwiska, inicjałów, pseudonimów w tekstach Adolfa Rudnickiego, Juliana Strykowskiego i Kazimierza Brandysa, określając, w jaki sposób ten zabieg wpływa na interpretację ich pisarstwa. Stanisław Jaworski (Kraków) w swoim wystąpieniu skupił się na twórczości Eliasa Canettiego, Milana Kundery i Romaina Gary'ego, rozważając problem relacji między autorem a postacią literacką należącą do świata przedstawionego jego dzieła, która pozwala twórcy na poszukiwanie własnej tożsamości poza sobą, nie zaś w narcystycznej autokontemplacji.

Teoretycznoliteracki aspekt centralnego zagadnienia konferencji zarysował Andrzej Zawadzki (Kraków) w referacie „Ślad autora, autor jako ślad”. „Śladowość” rozumiana przez badacza jako „słaba” obecność autora stanowić ma odpowiedź na charakterystyczną dla nowoczesności dychotomię podmiotu „mocnego” oraz podmiotu zdepersonalizowanego. Do kwestii teorii podmiotowości nawiązał także Jakub Momo (Kraków), który odwołując się do pism Maurice'a Blanchota, poddał analizie dzieło Alberto Giacomettiego. Autor ukazał, jak wątek „starego Narcyza” staje się punktem wyjścia do refleksji filozoficznej i antropologicznej, w której centralne miejsce zajmują pytania o tożsamość podmiotu, zagadnienia fenomenologii i etyki twarzy.

Przedmiotem badania obecności autora w dziele stały się także teksty krytycznoliterackie, filozoficzne oraz przekłady. Dorota Kozicka (Kraków) dokonała porównania trzech modeli podmiotu w tekstach krytycznych Kazimierza Wyki, Jerzego Jarzębskiego i Dariusza Nowackiego. Wyróżnione tu postawy badaczy wobec utworu literackiego posłużyły do rozważań na temat krytyki „narcystycznej”. Z kolei perspektywę filozoficzną wprowadziła Justyna Miklaszewska (Kraków), która prześledziła rozważania metodologiczne zawarte w pismach Thomasa Nagla i Roberta Nozicka. Referentka uznała, że mimo różnic dzielących obu filozofów punktem wspólnym

ich myśli jest poszukiwanie sposobu pogodzenia w dziele filozoficznym subiektywnej perspektywy z potrzebą przedstawienia obiektywnej wiedzy o świecie, co ma prowadzić do odnowienia problemów nowożytnej metafizyki. Podobny problem interesował Izabelę Sz y r o k ą (Kraków), która *Idee* Stanisława Brzozowskiego przedstawiła jako „opowieść o kształtowaniu się filozoficznego charakteru”, snując refleksję nad miejscem biografii (rozumianej zarówno jako gatunek, jak i jako doświadczenie indywidualne) w dziele filozoficznym. Natomiast Elżbieta T a b a k o w s k a w wystąpieniu „Obecność tłumacza w przekładzie: spojrzenie językoznawcy” dokonała klasyfikacji śladów pozostawianych przez tłumacza w tekście przekładanym w oparciu o kognitywny model języka. Referentka poddała analizie *Miłość szczęśliwą* Wisławy Szymborskiej oraz dwa przekłady wiersza na język angielski, wskazując ślady tłumacza i dowodząc, że są one wyrazem dokonanej przez nich interpretacji.

Osobną grupę prezentacji utworzyły referaty dotyczące zapisu egzystencji autora w dziele plastycznym. I tak Wojciech B a ł u s (Kraków) zajął się ostatnim autopoportretem Stanisława Wyspiańskiego. Analizując cechy formalne tego przedstawienia, badacz dostrzegł w nim dwie tendencje: destrukcję naszkicowanej twarzy (Tischnerowskie „pustoszenie”) i zarazem jej paradoksalną spójność będącą wyrazem „ujarzmiania” – heroiczej walki artysty ze zbliżającą się śmiercią. Z kolei Grażyna K r ó l i k i e w i c z (Kraków) w bogato ilustrowanym wystąpieniu pokazała, w jaki sposób „rewolucja ogrodowa”, której genezy upatruje badaczka w teorii i praktyce ogrodowej XVII w., zaś najpełniejszego wyrazu w kulturze romantycznej Anglii i Francji, ukształtowała nowy sposób myślenia o ogrodzie. W myśleniu tym – obok odrzucenia formalizmu – ważny element stanowi idea kreowania wizerunku właściciela za pośrednictwem elementów założenia ogrodowego. Andrzej N o w a k o w s k i (Kraków) natomiast poruszył problem wpływu wizerunku (portretu, fotografii) pisarza na recepcję jego dzieła.

Ostatni blok wystąpień konferencyjnych poświęcony był zagadnieniom muzykologicznym. Jarosław M i a n o w s k i (Poznań) w referacie „Kompozytor w zwierciadle liturgii czyli kilka uwag o agnostycznych mszach (Mozart, Schubert, Rossini)” zajął się muzycznymi opracowaniami tekstów liturgicznych, przekraczającymi zasady retoryki muzycznej. W świadomym geście zwrócenia się przeciw kanonowi dostrzegł narcystyczne pozostawianie dowodów obecności przez kompozytora w religijnym dziele. Z kolei motywów autobiograficznych w twórczości Mieczysława Karłowicza dotyczyło wystąpienie Leszka P o l o n e g o (Kraków), który określił, w jaki sposób osobiste przeżycia kompozytora oraz inspiracje płynące z klimatu epoki zostają przełożone na jego kreację podmiotu. Natomiast Bartosz D ą b r o w s k i (Gdańsk) w wystąpieniu „Narcyz i echo. Kompulsja muzyczna i fantazmat autobiograficzny w pieśniach Karola Szymanowskiego” zwrócił uwagę na związki łączące muzyczne motywy wczesnych pieśni Szymanowskiego i figury wyobraźni z jego młodzieńczych prób literackich. W powracającym w pieśniach obrazie zakłóconego narcystycznego odbicia widział badacz metaforę homoseksualnej tożsamości artysty. Związku tekstu literackiego z muzyką dotyczył także referat Aleksandry W o j d y (Kraków), która zajęła się lirykami Théophile’a Gautiera w muzycznym opracowaniu Hectora Berlioz, pokazując, w jaki sposób konfrontacja dwu dyskursów modelowała sam tekst i jak wpływała na autobiograficzną kreację kompozytora.

Można z pewnością stwierdzić, że zaproponowana przez organizatorów konferencji tematyka okazała się inspirująca dla wielokierunkowych poszukiwań badawczych. Różnorodność podejmowanych przez referentów problemów dotyczących literatury, filozofii, muzyki, sztuk plastycznych, a w wielu przypadkach również wzajemnych relacji między tymi dziedzinami, pozwala uznać sesję „Oblicza Narcyza: Obecność Autora w Dziele” za ważne przedsięwzięcie o charakterze komparatystycznym. Dowiodła ona, że dla współczesnej humanistyki mit Narcyza wciąż jest bodźcem do interdyscyplinarnego dialogu, którego centrum stanowi złożone zagadnienie podmiotowości. Przygotowywana jest publikacja tomu pokonferencyjnego.